

Beeldende begeleiding in de laatste levensfase

Als woorden tekortschieten

Karin Brandt

Inhoud

Voorwoord door Marinus van den Berg	9
Opmaat	13
Inleiding	15
Projectjaar 2015 Stichting Leerhuizen Palliatieve Zorg	19
1. Beeldende begeleiding	23
1.1 Verhalen uit de praktijk	23
1.2 Plaatsbepaling	29
1.3 Kenmerken	31
1.4 Oog voor het verlangen	36
1.5 Het beeldende aspect	39
1.6 Als taal de ingang is	45
1.7 Beeldende begeleiding en andere zorg in het hospice	46
1.8 Veelgestelde vragen over Beeldende begeleiding	48
2. Individuele gasten, samen met dierbaren en oog voor naasten	53
2.1 Verhalen uit de praktijk	53
2.2 Samen met jonge (klein)kinderen	58
2.3 Samen met volwassen naasten	60
2.4 Oog voor naasten	66
3. Wat Beeldende begeleiding brengt	69
3.1 Resultaten in algemene zin	69
3.2 Specifiek in een grafiek	69
3.3 Wat Beeldende begeleiding samen met naasten brengt	71
3.4 Resultaten van Beeldende begeleiding voor zorgverleners	73

4. Voorwaarden met betrekking tot de Beeldend begeleider	75
4.1 Wat doet een Beeldend begeleider?	75
4.2 Houding	77
4.3 Opleiding en ombuigen	80
4.4 Competenties	83
5. Organisatorische voorwaarden	87
5.1 De startfase	87
5.2 Een geschikte begeleider vinden	89
5.3 Kosten en financiering	89
5.4 Veelgestelde vragen over het inbedden van Beeldende begeleiding	90
Terug naar de mensen om wie het gaat	95
Dankwoord	97
Mijn achtergrond	99
Bijlage 1. Inbedden en verankeren van Beeldende begeleiding	101
Bijlage 2. Verslaglegging sessie Beeldende begeleiding	111
Bijlage 3. Samenvatting competenties Beeldend begeleiders	113
Bijlage 4. Begrippenlijst	115
Literatuurlijst	117

Voorwoord

Mensenwerk

Wat is gaan sterven? Vraag het aan een dokter, vraag het aan een geestelijk verzorger, vraag het aan een verzorgende of een verpleegkundige, vraag het aan de aardige medewerkster die komt vragen: wat wilt u vanavond eten? Ze zal misschien zeggen: 'Mevrouw blijft alleen nog een toetje.' Ze is aan het laatste toe. De verpleegkundige zal misschien zeggen: 'De ademhaling wordt steeds oppervlakkiger.' De geestelijk verzorger zal misschien zeggen: 'Mevrouw had haar handen gevouwen.' Ieder antwoordt vanuit het eigen kijken. De mens die gaat sterven zal misschien iets zeggen als: 'Hoe moet het verder met mijn kinderen?' Of, zoals de man zei wiens partner enkele maanden eerder overleed: 'Ik ga hem achterna. Ik heb er vrede mee. Geen pijn en geen benauwdheid meer.'

Sterven gaat over gaan, over heengaan, over achterlaten, over los moeten laten. Ieder heeft zijn eigen taal. 'Hoe hangt de vlag erbij?' vroeg ik eens en ik kreeg een verrassende reactie: 'Die is in top, want ik heb na jaren mijn dochter weer gezien en eindelijk goed met haar kunnen praten.'

Karin Brandt heeft een aantal jaar geleden met kwetsbaar hout en papier een klein, wit zeilbootje gemaakt. In de mast en ook op het dek liggen papiertjes met woorden. Woorden zoals tegenwind, bagage, dankbaarheid, verdriet... Wie ernaar kijkt kan een woord uitkiezen en daar zijn of haar verhaal bij vertellen. Maar niet iedereen is sterk in vertellen of praten. Er zijn mensen die beter op verhaal komen als hun handen bezig kunnen zijn, iets kunnen doen: kleien, schilderen, musiceren, tekenen. Dat is vaak zo veel ontspannener dan praten. Bovendien hoeft het niet zwaar te zijn. Er kan ook gelachen worden of er hoeft niets.

Ik werd eens uitgenodigd om met een groep hospice-gasten in Amstelveen te schilderen. Ieder mocht schilderen wat-ie wilde. Het onderwerp was geheel vrij. Er werd af en toe iets gezegd en dan was het weer stil. Toen ik er later over nadacht, zag ik hoeveel er gezegd was. Hoeveel er zonder woorden gedeeld was.

Nu ben ik een geestelijk verzorger/begeleider en geen Beeldend begeleider. Maar de laatste jaren leerde ik dankzij Karin dat Beeldende begeleiding veel kan doen en betekenen en een eigen eigenheid heeft. Ik zag ook dat Beeldende begeleiding en geestelijke begeleiding elkaar kunnen aanvullen, zonder elkaar te vervangen.

Beeldende begeleiding is een tamelijk nieuwe tak aan de boom van de zorg voor mensen in de laatste levensstijd. Mensen die aan boord zijn gegaan van het levensschip dat nog aan de levenskade ligt.

Karin Brandt schreef dit bijzondere boek dat voor u ligt. Het eerste boek dat over het vakgebied van Beeldende begeleiding is geschreven. Ik hoop dat u geraakt wordt door de verhalen die pionier Karin Brandt hier deelt en dat u overtuigd raakt dat deze kunst van begeleiden veel kan toevoegen aan goed sterven, voor zover dat goed kan zijn. Een weldaad voor wie gaat en voor wie achterblijft.

Dit boek is een verademing in deze tijd waarin de markttaal, die spreekt over klanten en productiecijfers, de overheersende taal dreigt te worden. Sterven is mensenwerk.

Marinus van den Berg

Geestelijk verzorger, met pensioen sinds 2016

Auteur van boeken over afscheid en rouw

Docent Leerhuizen Palliatieve Zorg

Spreker over zinvragen rondom levenseinde thema's

Opmaat

Dit boek gaat over Beeldende begeleiding van mensen in de laatste fase van het leven, en van hun naasten.

Het is bedoeld voor leidinggevendenden, coördinatoren en managers, werkzaam binnen de palliatieve terminale zorg. Het is tevens van waarde voor zorgverleners werkzaam binnen de palliatieve terminale zorg (intra- of extramuraal): (wijk) verpleegkundigen, huisartsen, artsen ouderengeneeskunde, verpleegkundigen in hospice(unit)s en palliatieve teams in verpleeghuizen en ziekenhuizen. En voor besturen en Vriendenstichtingen van hospices.

Docenten van beeldende/begeleidende opleidingen en geïnteresseerde beeldend therapeuten en coaches kunnen in dit boek informatie vinden over de uitoefening van hun beeldende vak in de specifieke context van de palliatieve terminale zorgverlening.

Ik hoop dat ook vrijwilligers van hospices en andere belangstellenden dit boek met plezier zullen lezen.

In de tekst gebruik ik woorden die misschien niet voor ieder van u vanzelfsprekend zijn. Ik benoem bijvoorbeeld het 'zich ontvouwen van het proces tijdens Beeldende begeleiding'. Of dat de begeleider 'ruimte maakt'. In bijlage 4 vindt u een korte uitleg van deze woorden in concretere, minder poëtische, zo u wilt, minder "softe" taal.

Overal waar u "hospice" leest, kan ook "palliatieve terminale zorg" worden gelezen. Ik schrijf over de Beeldend begeleider in de zij-vorm, maar overal waar "zij" staat kan natuurlijk ook "hij" worden gelezen. Als ik spreek over "medewerkers" bedoel ik zowel de verpleegkundigen als de vrijwilligers.

In dit boek haal ik specifiek de bijdrage van Beeldende begeleiding in de laatste fase van het leven naar voren, maar de verhalen van de gasten en hun naasten staan natuurlijk in een bredere context. De context van de kundige en warme zorg van het gehele team in samenwerking met de vrijwilligers. Met elkaar dragen we er zorg voor dat gasten zoveel als mogelijk kwaliteit van leven kunnen ervaren. Iedereen die zich inzet voor het hospice draagt hier op eigen wijze aan bij. En dan is er de nog bredere context van het leven en het levensverhaal van de gasten en hun naasten. In dit alles is Beeldende begeleiding een radertje dat op eigen wijze ruimte en verzachting kan geven in de laatste fase van het leven.